

PREHĽAD LITERÁRNYCH POJMOV

Autor: Mgr. Zuzana Lašticová

2025

Literatúra – súhrn literárnych diel daného jazyka

Kniha – slovesné dielo vydané tlačou

Knižnica – zbierka kníh, miesto, na ktorom sa knihy zhromažďujú a požičiavajú

Téma – udalosti, príhody zobrazené v literárnom diele

Hlavná myšlienka – idea – zmysel diela, odkaz autora

Monológ – prehovor jednej postavy

Dialóg – rozhovor dvoch alebo viacerých postáv

Ľudová slovesnosť – texty šírené z generácie na generáciu ústnym podaním

- ✓ **hádanka** – slovná hra, na ktorej vyriešenie je potrebný dôvtip
- ✓ **porekadlo** – krátky ľudový výrok bez ponaučenia, ľudová múdrosť – *Akoby hrach o stenu hádzal.*
- ✓ **príslovie** – krátky ľudový výrok, z ktorého vyplýva ponaučenie – *Bez práce nie sú koláče.*
- ✓ **pranostika** – krátky ľudový výrok, ktorý sa viaže k počasiu alebo kalendáru – *Matej ľady láme.*
- ✓ **vtip** – krátky, vtipný príbeh s nečakaným záverom

LITERÁRNE FORMY

POÉZIA – viazaná umelecká reč

- autor poézie – **básnik** (žena – **poetka**)

- **verš** – jeden riadok v básni, základná jednotka poézie
- **strofa** – odsek pozostávajúci z určitého počtu veršov, odčleňuje sa medzerou
- **rým** – zvuková zhoda slabík na konci veršov
  - ✓ striedavý – rýmuje sa 1. s 3. a 2. so 4. veršom (**ABAB**)
  - ✓ združený – rýmuje sa 1. s 2. a 3. so 4. veršom (**AABB**)
  - ✓ obkročný – rýmuje sa 1. so 4. a 2. s 3. veršom (**ABBA**)
  - ✓ prerývaný – rýmuje sa 2. so 4. veršom (**ABCB**)
- **sylobický veršový systém** – založený na rovnakom počte slabík vo všetkých veršoch
- **voľný verš** – opak viazaného verša, chýba pravidelný rytmus, rým

PRÓZA – neviazaná, neveršovaná umelecká reč, základnou jednotkou je veta

- autor prózy – **spisovateľ**

LITERÁRNE DRUHY

lyrika	epika	dráma
--------	-------	-------

LYRIKA

- literárny druh, v ktorom autor vyjadruje svoje myšlienky a nálady, svoj subjektívny postoj

Lyrický hrdina – nositeľ lyrickej výpovede, prostredníctvom neho autor vyjadruje svoje pocity a myšlienky

Kolektívny hrdina – hlavným hrdinom básne nie je jednotlivec, ale kolektív (napr. národ)

Druhy lyriky:

- **ľúbostná** – hlavnou témou je láska v akejkolvek podobe
- **prírodná** – vzniká pod silným vplyvom pôsobenia prírody
- **náboženská** – úcta k Bohu, poďakovanie, modlitba
- **reflexívna** – autor sa venuje témam, ktoré sa ho bytostne dotýkajú, úvahová lyrika
- **spoločenská** – spoločenské problémy (chudoba, vojna...)

LYRICKÉ ŽÁNRE

Báseň – literárne dielo vo veršoch, krátky rozsah, výpoveď autora

Óda – oslavná lyrická báseň, vyniká nadnesenosťou a pátosom

Pieseň – báseň určená na spievanie, má melódiu

- **ľudová** – nepoznáme autora
- ✓ **uspávanky**
- ✓ **ľúbostné**
- ✓ **regrútske** (pri odchode na vojnu)
- ✓ **vojenské**
- ✓ **koledy** (vianočné)
- ✓ **zbojnícke**
- ✓ **pracovné** (trávnice, pastierske, valašské, banícke...)
- **populárna** – známa a obľúbená v určitom období medzi širokou verejnosťou
- **evergreen** – staršia pieseň známa aj v súčasnosti

Modlitba – krátka náboženská skladba, ktorá sa obracia k Bohu alebo svätým s prosbou o splnenie nejakej žiadosti

Epitaf – nápis na náhrobnom kameni

Hymna – druh ódy, slávnostná pieseň ako symbol štátu

Aforizmus – krátka výpoveď, múdrosť, postreh zo života, filozofická myšlienka

Epigram – satirická báseň s nečakanou pointou, stručne vystihuje životnú pravdu

Sonet – znelka – básnická forma, ktorá má 14 veršov rozdelených 4-4-3-3, na záver je výrazná pointa

Kaligram – báseň, v ktorej sú slová alebo písmená usporiadané do obrazcov

Nonsens – nezmysel v literatúre, využíva absurdnosť, paradox, slovné hračky

EPIKA

- literárny druh, ktorý je založený na rozprávaní, má dej
- dôležitá je časová postupnosť
- **rozprávač** – osoba, ktoré rozpráva príbeh
- **rozprávanie:**
  - ja – rozprávanie – slovesá v 1. osobe, autor sa stotožňuje s rozprávačom
  - on – rozprávanie – slovesá v 3. osobe
- **hlavná postava** – postava, okolo ktorej sa odohráva príbeh
- **vedľajšie postavy** – priebežne vstupujú do príbehu
- **vonkajšia kompozícia:** nadpis – odsek - kapitola
- **vnútorná kompozícia:**
úvod - zápletka - vyvrcholenie - obrat - rozuzlenie (záver)

Druhy epiky:

- **veršovaná** – príbeh je písaný viazanou rečou
- **neveršovaná** – príbeh je písaný voľnou rečou

EPICKÉ ŽÁNRE

Román – rozsiahle epické dielo, veľa postáv, rozsiahle dejové línie

- ✓ **historický** – odohráva sa v určitom historickom období
- ✓ **ľúbostný** – ľúbostný príbeh
- ✓ **sci-fi** – vedecko-fantastický – spojenie vedeckých poznatkov a predstáv o udalostiach, ktoré sa ešte nestali
- ✓ **detektívny** – zápletká, pátranie po páchateľovi, postava detektíva
- ✓ **robinsonáda** – opustený ostrov, stroskotanec, boj o život
- ✓ **dievčenský** – určený dospievajúcim dievčatám, hlavnou postavou je dievča - hrdinka
- ✓ **biografický** - životopisný
- ✓ **dobrodružný** – dobrodružstvo, napätie, dramatickosť, výnimočný hlavný hrdina
- ✓ **western** – divoký západ, boj za spravodlivosť, kovboji, Indiáni
- ✓ **fantasy** – fikcia, fantastický dej, vymyslené prostredie, boj so zlom – zakladateľ J. R. R. Tolkien
- ✓ **denník** – udalosti v časovom slede, denné záznamy

Cestopis – zážitky, pozorovania, dojmy z cestovania

Poviedka – kratší epický žáner, menšie množstvo postáv, ktoré sa nevyvíjajú, jednoduchý dej, jedna zápleтка

Báj – mýtus – epický žáner, ktorý odráža primitívne názory človeka na svet (vznik sveta, pôvod človeka...).

- mytológia – súhrn bájí jedného národa

Epos – rozsiahly epický žáner, námety zo spoločenského života sú prerušované opismi vnútorných pocitov hrdinov, prírody a názormi autora

Anekdota – krátky epický príbeh, ktorý má nečakaný záver s humornom pointou, vtip

Balada – príbeh s pochmúrnym koncom, ktorý končí tragicky

Bájka – krátky epický žáner, prostredníctvom konania zvierat alebo rastlín autor poukazuje na ľudská vlastnosti, vyplýva z nej ponaučenie

- inotaj (alegória) – utajený zmysel, autor nepomenúva zlé vlastnosti priamo, ale kritizuje ich cez konanie postáv

Legenda – epický žáner z obdobia stredoveku, opisuje udalosti zo života svätých

Komiks – kreslený príbeh, pochádza z USA, text je umiestnený v bublinách

Encyklopédia – náučné dielo obsahujúce súhrn poznatkov z jedného alebo viacerých odborov, zaraďuje sa k náučnej literatúre, obsahuje odborné slová

Rozprávka – vymyslený príbeh, dobro víťazí nad zlom, magické čísla, personifikácia, nadprirodzené bytosti

- ✓ **zvieracia** – hlavnými postavami sú zvieratá
- ✓ **fantastická** (čarovná) – magické predmety
- ✓ **realistická** – zachytáva každodenný život

Povešť – epický žáner, príbeh, ktorý má reálny základ

- ✓ **miestna** – viaže sa ku konkrétnemu historickému miestu (napr. hradu alebo zámku)
- ✓ **historická** – hlavnou postavou je historická osobnosť alebo opisuje konkrétnu historickú udalosť
- ✓ **heraldická** – hovorí o pôvode mestských erbov

DRÁMA

- literárny druh, ktorý je určený na hranie
- vznikla v starovekom Grécku
- člení sa na dejstvá (dejstvo – súvislý sled udalostí)
- dejstvá sa členia na výstupy
- základom sú dialógy postáv – dialogizovaná reč
- nemá rozprávača
- na tvorbe sa podieľajú aj ďalšie profesie:
  - dramaturg
  - režisér
  - skladateľ
  - osvetľovač
  - kostymér
  - herci...

DRAMATICKÉ ŽÁNRE

Bábková hra – divadelná hra, v ktorej vystupujú bábk:

- *maňuška*

- *marioneta*

- *javajka*

Film – určený na premietanie na filmové plátno

✓ **hraný** – vystupujú herci

✓ **animovaný** (kreslený)

Rozhlasová hra – základným výrazovým prostriedkom je hovorené slovo, určená na realizáciu v rozhlase

Komédia – veselohra – komickosť, vtipná kritika záporných ľudských vlastností

Muzikál – spojenie textu a hudby

Tragédia – jeden zo základných dramatických žánrov, končí tragicky, hrdina zahynie

Činohra – rieši vážne spoločenské problémy, napätie medzi postavami

Monodráma – hra jednej postavy, ktorá sama hovorí celý text

Stand-up – dialóg komika s publikom

UMELECKÉ (JAZYKOVÉ) PROSTRIEDKY

Metafora – prenášanie významu na základe vonkajšej podobnosti – *kvapka nádeje*

Personifikácia – vlastnosti živej bytosti sa prenášajú na neživý jav (zvíra alebo vec), zosobnenie – *vetrík po doline pospevuje*

Metonýmia – prenášanie významu na základe vnútornej podobnosti – *číta Hviezdoslava*

Epiteton – básnický prívlastok – spojenie prídavného a podstatného mena, zdôraznenie vlastnosti – *voňavý svet*

Prirovnanie – porovnanie vlastností osôb, predmetov alebo javov – *štyri kone ako lasice*

Básnická otázka (rečnícka, autorská) – otázka, ktorú autor položí, ale neočakáva odpoveď, resp. si odpovie sám – *A čo je mladosť?*

Anafora – opakovanie slov na začiatku veršov

Možno mi...,

možno mi...

Epifora – opakovanie slov na konci veršov

Zdrobnenina – vyjadrenie kladného citového vzťahu k osobe, veci alebo javu – *slniečko, dievčatko...*

Epizeuxa – opakovanie slov vo verši

Sloboda, sloboda.....

Symbol – znak, označenie – *srdce – symbol lásky*

Refrén – časť textu (piesne), ktorá sa opakuje